

NAVARRO GÓMEZ, Pere (2012): *El parlar de Cambrils*. Ajuntament de Cambrils i Cossetània Edicions, 520 p.

Fa gairebé vint-i-cinc anys, a la tardor de 1988, vaig conèixer el Doctor Pere Navarro a Tolosa de Llenguadoc en un congrés de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. A partir d'aquell moment va nàixer una relació d'amistat i de complicitat entre tots dos, basada en un grapat d'afinitats compartides, i que al dia d'avui valore més que mai com a ben fructífera. Podria afirmar que la passió per la llengua i l'estima al país que transmetia i irradiava aquell jove professor universitari, i que fa cinc lustres em va captivar, continua present a les hores d'ara. Des de llavors vaig seguir la seua trajectòria acadèmica i investigadora amb molt d'interès i tant els seus primers treballs com els darrers van aconseguir fascinar-me. Pere Navarro és un amant de la variació geolingüística i el gran precursor de la cartografia a color a les nostres terres, tècnica que ha conreat a bastament en tots els treballs d'àmbit comarcal que ho permetien, com ara en els seus estudis sobre el català de la Terra Alta, de la Ribera d'Ebre, del Priorat, del Matarranya i de tot el tortosí. Però, sens dubte, una de les afeccions de les quals participem tots dos és l'interès pels parlars laterals i de transició, atés que les fronteres lingüístiques no s'exhibeixen mai de manera brusca. Les formes de parlar acostumen a mudar d'un lloc a un altre suaument i elegant; poques voltes ho fan de sobte. Podríem afirmar que la sensació de contínuum lingüístic hi és gairebé sempre present i és ben evident quan ens referim als dos grans blocs dialectals del català. L'autor d'aquest llibre en altres ocasions ha centrat la seua investigació en els parlars de transició entre aquestes dues grans modalitats i ha pogut provar precisament aquesta tesi.

El llibre que tinc l'honor de ressenyar és obra d'un fill de Cambrils, de pare tivissenc i mare andalusa, integrada lingüísticament al poble d'adopció, condició que el fa un coneixedor de primera mà del parlar estudiat. Pere Navarro Gómez, l'autor, és sobretot una persona entusiasta, senzilla, especialment laboriosa i metodològicament disciplinada, la qual cosa li atorga la cautela necessària per a poder confeccionar un treball de gran precisió filològica i d'una claredat expositiva excel·lent. *El parlar de Cambrils* és, per tant, un estudi aprofundit i exemplar de la llengua del segon poble o penúltim que parla català oriental, resseguint la costa, segons la perspectiva del lector. El llibre és una monografia dialectal clàssica, una descripció exhaustiva dels trets fonètics, morfosintàctics i lèxics de la llengua d'aquest poble del Baix Camp. La publicació incorpora els materials del traspassat Josep Lluís Savall, *El vocabulari dels pescadors de Cambrils*, amb qui Navarro tenia previst mamprendre un treball conjunt que hagués suposat una "reconciliació" entre el Cambrils mariner i el vilero, tenint en compte la procedència dels dos estudiosos, però no hi van arribar a temps. Com a complement hi ha una antologia d'etnotextos que inclouen aspectes relacionats amb el cançoner popular, que arreplega contes, informació sobre els oficis de pastor i de pescador, aspectes de gastronomia local i unes pinzellades al voltant de les tasques agrícoles en general. L'interès de l'obra es veu incrementat per les referències constants als altres parlars catalans, que l'autor demostra conèixer amb profunditat. No oblidem que Navarro és a les hores d'ara un dels majors especialistes en dialectologia catalana que hi ha al nostre país i precisament gran part de la seua docència se centra en aquesta disciplina.

Amb tot el que s'ha exposat adés, es justifica, si més no, la tasca escamesa i el deute que tenia l'autor amb el seu poble. Fa uns anys ja va estudiar el parlar de la Ribera d'Ebre, que incloïa Tivissa, d'on procedeix la branca familiar paterna. L'escriptor i filòsof llatí Luci Anneu Sèneca, a principis del primer mil·lenni, escrivia que «Nemo patriam quia magna est amat, sed quia sua» (*Ningú no estima la seua pàtria perquè és gran, sinó perquè és la seua*) i aquestes paraules que s'hi ajusten amb precisió les he pogudes sentir més d'una volta en boca de Pere Navarro.

Amb aquest estudi ixen fàcilment a relleu els trets dialectals que caracteritzen la llengua cambrilenca. En fonètica destaca bàsicament el predomini de trets propis del català oriental (*nèixer, xerro, arrenco*) i en general l'evolució de È i Ī a [e] en *fred, cep, cella*) però al costat de formes compartides amb l'occidental (*llança, jaure, s[e]nse, s[e]tze, com[e]nça*). De la mateixa manera hi conviuen les solucions fonètiques *llangosta* (occ.) i *magrana* (or.); per contra, el reforç dental en *cort* i *favort* o l'epitesi amb *velar*

en *marc* per *mar* és un tret clarament oriental. No obstant això, com a la resta del tarragoní hi ha *llengua*, *pantxa*, *peix*, *bajjoca* i absència de iodització (*cella*, *palla*, *ull*) com fan les comarques occidentals. Amb els pobles veïns de ponent i del nord comparteixen les solucions palatalitzades *cunya*, *fenya* i *enya* i amb gran part del català els plurals *anytx* i *alltx*.

En morfosintaxi destaca la gran vitalitat dels possessius àtons davant dels mots vinculats al parentesc, que en altres zones del domini lingüístic tendeixen a substituir-se per les formes tòniques, com també del demostratiu femení *aqueta*, propi del tarragoní, i l'alternança de plurals de tipus occidental *hòmens* i *jóvens*, al costat de *verges* i *marges*, atribuïbles als parlars orientals. Cal ressaltar també un tret conservador de gran rellevància com és la presència, en regressió entre el jovent, dels articles en forma plena *lo* i *los*. L'estudi dels sufixos diminutius és força exitós i mostra la vitalitat de les formes expressives *-inyo*, present en tortosí i esporàdicament en valencià meridional, i *-it*: *miqúnyia* (o *miqútinya*), *colorinyo*, *petitinyo*, *finestrita*, *peuit*, *nassit*. També hi ha un apartat ben rigorós i complet de la flexió verbal, on ixen a relluir solucions com *ara se more*, *està feda*, *les havia dides*, *jo dónc*, *tu dóns*, *ell dón*, *vai, fai*, *hai*, *vei / vec* i dels pronoms, *naltros/nantros* i *valtros*, que amb variants semblants s'estenen des del nord del País Valencià. Completen l'apartat pronominal l'alternança de les formes plenes i les reforçades dels pronoms febles (*me*, *te*, *se* al costat d'*em*, *et*, *es*) i usos pronominals del tipus *mengem-se'l*, *renteu-se la cara*, *compreu-se*, que també tenen gran difusió en els parlars valencians centrals. A grans trets, determinades solucions locals alternen amb les formes pròpies del català veí del nord: *hòmens*, *jóvens*, *portâ'm* se substitueixen entre el sector de població jove per *homes*, *joves* i *portar-me*. Per acabar, l'apartat referit a les interjeccions és ben lluit i inclou a més de les interjeccions expressives, les conatives, les fàtiques, les metalingüístiques i les representatives, que equivalen a les onomatopeies; i cal destacar també un elenc gens menyspreable d'expressions fraseològiques que l'autor ha anotat dels seus informants durant les entrevistes.

Pel que fa a l'apartat lèxic, cal ressaltar la presència de localismes com ara *pebre* 'pebrot, pimentó', que coincideix amb la Safor i amb les Illes —allà *prebe*—, *gadaganc* 'escamarlà', *senyoreta* 'pregadéu', *escòrpit* 'escorpi, alacrà', *tità* 'crisàlide' i *portar algú a catxarrona* 'a collibè, al be'. La idiosincràsia d'alguns d'aquests mots de poca extensió han inspirat l'autor a l'hora de dissenyar la portada del llibre, que representa quatre pebrots i un escamarlà, que de retruc simbolitzen la "dualitat" marítima i agrícola de Cambrils. L'alternança lèxica, que respon a criteris de filiació dialectal, es veu representada en mots com ara *arena*, *corder*, *defendre*, *fadrí*, *romer*, *xic*, *xiquet*, per una banda, i *escombra*, *mirall* i *rodó* per l'altra. De vegades davant la presència d'un doblet sinonímic hi ha preferència per les formes potenciades per l'escola i els mitjans de comunicació i la solució més local es troba en procés de substitució: *trumfa*, *badejo*, *joguet*, *moixó* i *cagapessebres* es perden a favor de *patata*, *bacallà*, *joguina*, *ocell* i *caganer*. Arribats en aquest punt, Pere Navarro s'implica emocionalment i reclama o aposta per reivindicar les solucions autòctones. No obstant això, es mantenen ben vius els mots "tarragonins" *moresc* i *moixó*. Per un altre cantó, despunten un feix de paraules que tradicionalment s'han atribuït al dialecte valencià i que amb aquest estudi es demostra que traspassen les terres de l'Ebre i arriben almenys fins al Camp de Tarragona, com ara *badall* 'clevill', *bajjoca* 'mongeta', *cullereta* 'capgròs', *prompte*, *los Reixos*, *Saginer*, *vedriola*, *xic* i *xiquet*. En poques ocasions trobem divergència entre el Poble i la Platja: *ferrada*, *donar*, *pujar*, *vomitar* enfront de *galleda*, *dar*, *muntar* i *gitar* respectivament. Són també ben cridaneres les diferents solucions fonètiques o l'alternança de lexemes d'alguns ictònims segons els informants de la Vila i els de Baix a Mar: *aranya* / *aranyera*, *möllera* / *bròtola*, *llicacama* / *codornera*. Són també destacables els dobles semàntics que apareixen al vocabulari dels pagesos i el dels mariners amb significats diferents: als termes "terrestres" *arbre* i *bassa* els corresponen les accepcions marineres de 'peça de fusta cilíndrica per hissar la vela' i 'bocí de mar envoltat de roques'. Per acabar, cal tindre present el polimorfisme existent en els dobles següents: *antes* / *abans*, *dins* / *dintre*, *allavons* / *alla-vòrens* / *allavonses*, *después-ahir* / *abans d'ahir*.

Tot plegat un estudi dialectal cabdal per als estudiosos de la llengua, un treball de referència, com tots els que l'autor ens té acostumats, metodològicament implacable i de gran utilitat també per als nadius, que són els vertaders homenatjats. A ma casa sempre han dit que *Tota pedra fa muntó* —també he

sentit que *Tota pedra fa marge*. Un treball com aquest, centrat en la llengua d'una localitat, *fa poble* i la suma d'estudis com el que tenim a les nostres mans *fan país*.

Vicent BELTRAN CALVO
Universitat d'Alacant

NAVAS, María Victoria (2011): *El barranqueño. Un modelo de lenguas en contacto*. Madrid: Editorial Complutense, 320 p.

Com és sabut, les situacions de llengües en contacte són molt més freqüents que les situacions de monolingüisme en el conjunt de les agrupacions socials i les manifestacions del contacte lingüístic són molt diverses. La història de les societats en les quals conviuen dues o més llengües explica el perfil lingüístic tant de l'estructura social com dels individus que la integren. La bibliografia descriu casos de societats oficialment bilingües o plurilingües en les quals els parlants són monolingües i d'altres casos en els quals els parlants són capaços de comunicar-se en les diferents llengües de l'estructura social en la qual estan integrats. L'estudi de les situacions de contacte lingüístic és, doncs, sempre molt interessant perquè proporciona informació sobre les relacions entre els individus i l'ús que fan de les llengües i sobre la manera com la societat integra ambdues qüestions.

L'obra de Mª Victoria Navas ofereix una visió de conjunt de les manifestacions del contacte de llengües a Barrancos, localitat situada al sud d'Espanya, fronterera amb Portugal, on conviuen l'espanyol, el portuguès i la parla pròpia de Barrancos i on els habitants de la zona, amb l'ús, han codificat les situacions de comunicació en les quals empren una o altra de les formes de parlar coexistents. El volum es compon d'un conjunt d'estudis que recullen la feina realitzada per l'autora des del moment en el qual es va començar a interessar per la parla de Barrancos (la seva primera estada a la zona es va produir l'any 1988) fins a l'actualitat i proporciona una descripció detallada dels diferents vessants de la varietat de parla. Així, a més de la descripció estrictament lingüística, s'hi pot trobar tota la informació històrica que explica l'actual situació de contacte de llengües i una mostra de les manifestacions culturals lligades a la literatura oral i al folklore. Es tracta, doncs, d'un estudi lingüísticoetnogràfic de la situació de Barrancos que s'emmarca en la millor tradició de l'anàlisi de les manifestacions del contacte de llengües.

En el primer dels estudis del llibre, titulat *El espacio geográfico y su historia*, l'autora presenta les característiques de la comunitat de Barrancos, els seus orígens i l'establiment dels pobladors a mesura que avançava la Reconquesta i es creava una situació que va permetre el sorgiment d'una parla.

La reflexió de Mª Victoria Navas té molt en compte el concepte de "frontera" (sobre el qual, com es pot veure en la bibliografia de les últimes pàgines, existeix una llarga tradició d'estudis). La comunitat de Barrancos va ser repoblada per individus procedents dels regnes de León i Castilla, el nom de la població de *Barrancos* es registra per primera vegada l'any 1493 (p. 41). La zona es consolida com un territori de pas entre Espanya i Portugal, cosa que permet una intercomunicació constant entre els dos costats de la "frontera":

Ya en pleno siglo xx, un nuevo factor de origen político y social produce un refuerzo en la aproximación de las poblaciones fronterizas (...) El contrabando pasó a ser un importante medio de intercambio de personas y de cosas entre las comunidades vecinas y Barrancos (p. 46).

Per altra banda, a Barrancos s'hi desenvolupa una forma de comunicació pròpia facilitada per l'aïllament de la població, tal com indica l'autora a la p. 47:

La villa de Barrancos, situada en un espacio que durante años se disputaron Castilla y Portugal estrenó en 1931 los 50 km de carretera que la unían con Portugal, por Moura; aunque la vía de comunicación con España estaba más atrasada hay que recordar que sólo distaba de este país 9 km que se podían recorrer de